

Տարեկան 10 ռուբլի, վեց ամիսը 6 ռուբլի, երեք ամիսը 3 ռ. 50 կ. ամիսը 1 ռ. 50 կ., հասույժ 5 կոպեկ:
Բաժանորդ գրվում են Թիֆլիսում միմյանի խմբագրատանը:

Խմբագրությունը գտնվում է Թիֆլիսում, Պեդակցիոն «Норъ-Даръ»
կամ Tiflis. Rédaction «Nor-Dar»

Խմբագրատանը բաց է ամեն օր (բացի տոն օրերից) ժամը 9-ից մինչև 2-ը: Խմբագրությունը ընդունում է նաև ամեն լեզուներով:
Խմբագրությունը գտնվում է Թիֆլիսում, Պեդակցիոն «Норъ-Даръ»

«Նոր-Դար»-ին առաջիկայ լուսնիսի 1-ից բաժանորդ են գրվում և վճարում են 6 ռ. 50 կ.: Բաժանորդ գրուել ցանկացողները ուղարկում են բաժանորդագիրը այս հասցեով՝ Тифлисъ, въ Редакцію газеты «Норъ-Даръ»

ԲՈՎԱՆՎԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Առաջնորդող. — Գաղափարա-
կան մի գործի առթիւ:
Քրոնիկոն. — Նուրբի:
Թշուառիկութիւններ. — Շուշիկի:
Քաղաքակրթութիւն. — Նուրբի:
Խառն խառն:
«Նոր-Դար»-ին հետադիմներ:
Բանասիրական. — Աննա Սա-
րգսյան (շարունակ):
Յայտարարութիւններ:

Թիֆլիս, 26 մայիսի 1888

ԳԱՍՏՐՈՒԿԱՆ ՄԻ ԳՈՐԾԻ ԱՌ-
ԹԻՒ

Մէկ շաբաթից աւելի է, որ Թիֆլիսի նահանգական գաղափարա-
նում սկսուել է Խորհրդի գործի
քննութիւնը և դեռ մինչև օրս
վկաների հարցումներն անգամ չէ
վերջացել: Հաւանական է, որ դեռ
բաւականին ժամանակ կը շարուն-
ակուի այդ գործի քննութիւնը:
Գործը գաղափարական վճիռը
ստանալուց յետոյ, շատ հաւանա-
կան է, որ, մի սրտ ժամանակից
յետոյ, նոր գործը քննուի գա-
ղափարական պալատում, հանգէս
զան նոյն վկաներն և գուցէ նոր
վկաներ էլ իրենց ցուցմունքնե-
րով: Գաղափարական գործերում
մեղադրուող կողմը եթէ իւր մա-
սին լինելիք վճիռն չէ մասնակ-
ցում, բայց դրա փոխարէն ունի

մի մեծ իրաւունք և այդ իրա-
ւունքը սովորաբար գործ են դը-
նում մեղադրուածները լիովին: Օ-
րէնքը մեղադրուածին իրաւունք է
տալիս իրեն պաշտպանելու, իրեն
արդարացնելու իւր վրայ բարձած
մեղադրանքից այն ամեն միջոցնե-
րով, նրոնք հազար տեսակ են և
յատուկ օրէնքով արգելուած չեն:
Պաշտպանութեան մի գործաւոր
միջոցն էլ ժամանակն է: Ժամա-
նակ վատտակելը, այսինքն գործի
քննութիւնը կարելոյն չափ լետա-
ձգելը—մի գործաւոր և շատ ան-
գամ փրկարար միջոց է: Այդ մի-
ջոցը առանձին սիրով գործ են
գնում սովորաբար չարաբանակի
մեղադրուածները: Եթէ քանդու-
համար ժամանակ է հարկաւոր,
շինելու համար էլ ժամանակը ան-
հրաժեշտ է. ո՞վ գիտէ ինչ է բե-
րում վաղուան օրը իւր հետ, գու-
ցէ չար հրեշտակները անհետա-
նան և բարի հրեշտակներ երևան
գան. մեղադրական միջոցները պա-
կասեն, պաշտպանող միջոցները
շատանան... Եթէ մարդիկ ապրում
են աշխարհիս վրայ յոյսով, որքան
պէտք ունին տառապող մեղա-
դրուածները յոյսի փրկարար գորու-
թեան: Հենց այս տեսակետից միայն
նայելով Խորհրդի գործի վրայ, ա-
ռանց գուշակութիւն արած լինե-

լու, կարելի է ասել, որ քրեական
գործեր սիրող հասարակութիւնը
առիթ կունենայ երկրորդ անգամ
լսելու Խորհրդի գործը գաղափար-
ական պալատում:

Գործը յայտնի է մեր ընթերցո-
ղին:

Ալեքսանդր Խորհրդի, պաշտօնով
գաղափարական քննիչ, մեղադրու-
մէ գետնութեամբ կատարած հրդե-
հաճութեան մէջ, որպէս զի կա-
րողանայ չափազանց բարձր գնով
ապահովարած կալքի վճարը՝ 25
հազար ռուբլի ստանալ: Գործը և
քննութիւնից յայտնուած մանրա-
մասնութիւնները այնքան կոպիտ
են և անմիտ, լանցանքի պատճա-
ռաբանութիւնը այնքան հոսա-
րակ և սովորական, որ հոգեբանա-
կան տեսակետից Խորհրդի գործը
անհետաքրքիր է և առանձին ու-
շադրութեան էլ չարիտ արժանա-
նար, եթէ մեղադրուողը ինքը
քննիչ-գաղափար չլինէր և այն էլ
խիտ և անողորմ քննիչ. եթէ
ինքը մեղադրուողը շատ տգէտնե-
րին և համբաւներին ամենայն
խստութեամբ այն մեղադրական
ալթուի վրայ նստեցնում չլինէր,
որ այսօր ճակատագրի հարստով
ինքն է բազմել:

Գանի որ գործը քննութեան
շրջանումն է և գաղափար իւր
վճիռը չէ գրել նրա վրայ, մենք
ոչ իրաւունք ունինք մեղադրե-
լու կամ արդարացնելու Խորհրդի
և ոչ էլ կարող ենք մեր սեպհա-
կան կարծիքներն յայտնելու այդ
գործի մասին: Շատ կարելի է, որ

Խորհրդի լանցանքը է, շատ կա-
րելի է, որ նա անմեղ է, բայց
ցանկալի է, որ նա գաղափարական
քննութիւնից յետոյ՝ արդարաւոր-
աբար: Որինաւոր հասարակութիւնը
ցաւ պէտք է զգայ, որ իւր ան-
դամները մէկը լանցանք է, որ
սա իւր վատ արարքներով ան-
պատուում է և վնասում այն
հասարակութեան, որին պատկա-
նում է և գործում այն օրէնքների
դէմ, որոնք գոյութիւն ունին
դոյն այդ հասարակութեան ապա-
հովութեան, բարօրութեան հա-
մար: Հեռաւարտ օրինաւոր հա-
սարակութիւնը շատ պիտի ցան-
կալ և ուրախանայ, եթէ լանցա-
ւոր համարուած իւր անդամներից
մէկը կարողացաւ իրեն արդարաց-
նել:

Այդ կողմից Խորհրդի գործը
շատ գանգաղ է ընթանում. մե-
ղադրութիւնը գործի քննութիւ-
նով և բազմաթիւ վկաների ցուց-
մունքներով կանգուն է պահում
մեղադրական գործը. այն ինչ
պաշտպանութիւնը իւր ոլթերը
մինչև օրս վառնում է, մեր կար-
ծիքով, աւելի երկրորդական բանի
վրայ:

Պաշտպանութիւնը արդարեւ շատ
անշնորհակալ աշխատանք է յան-
ձնում: Նա ուզում է ապա-
ցուցանել, որ արդարեւ նրա գոյքը,
կաճ կարասիքը և այլն այնքան
շատ էին և այնքան արժէք ու-
նէին, որ Խորհրդի կարող էր ա-
ռանց գինը աւելացրած լինե-
լու, 25 հազար ռուբլիով ա-

պահովացնել: Դրա համար պաշտ-
պանութիւնը քաղաքիս ամեն տե-
սակ մագաղիկներից վկաներ է
բերում ապացուցանելու, թէ ու-
րան իրեղէններ և բնակարանի
պատկանելիք են առնուած գա-
նազան ժամանակներում: Այն ինչ
գլխաւորապէս հարկաւոր էր ապա-
ցուցանել, որ այդ ամենը ճշմա-
րիտ դանուել են հրդեհի ժամա-
նակ Խորհրդի բնակարանում և
թէ այդ բնակարանը կրակ են ձը-
գել ուրիշ մարդիկ և ոչ թէ ին-
քը Խորհրդի, քանի որ բնակարա-
նը ամեն կերպ լաւ փակուած է
եղել: Շատ կարելի է, որ մի մարդ
ապահովութիւնից իւր իրեղէնները
մեծ գնով է ապահովացնում, որ-
պէս զի հրդեհ պատահած դեպ-
քում ինքը օգուտի այդ առիթից
և աւելի մեծ գումար ստանալ ա-
պահովութեան ընկերութիւնից:

Բայց այդ դեռ չէ ապացուցա-
նում, որ տեղի ունեցած հրդե-
հին իւր ձեռքի գործն է, ինքն
է իւր բնակարանը կրակ գցել:
Մեղադրութիւնը պնդում է, որ
Խորհրդի ինքն է կրակ ձգել իւր
բնակարանը և դրա համար բե-
րում է ծանրաշին փաստեր:
Պաշտպանութիւնը աշխատելով ա-
պացուցանել, որ Խորհրդի մէկ
գիրք չէ ունեցել այլ տասը, եր-
կու խալի չէ ունեցել այլ տաս-
ներկու, դրանով մինչև օրս դեռ
շատ քիչ բան է շինել: Շատ կա-
րելի է, որ այսուհետեւ նորանոր
փաստերով, վկաների ցուցմունք-
ներով գործը աւելի պարզուի:

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԱՆՆԱ ՍԱՐԳՅԱՆ

ՆԱՄԱԿ ԺԻ.

Թիֆլիս, յուլիսի 25-ին 1881

Սերելի Հովհաննէս,
Նամակ եւ պատմութիւն. Ենչ գրեմ,
Ենչ ունեմ գրելու, Ենչ կարող եմ
գրել, երբ շուրջս և ներսս կատարելով
գաղափարութիւն է սիրում, Աննա
չկայ, ոչինչ մի հիմնաւոր բան, որից
կարողանայի ամուր կաշիէլ շանհե-
տանաւոր համար, որի վրայ կարո-
ղանայի վերջնականապէս կենդանա-
ցնել Թափառող մտքի ընթացքը՝
չմոլորելու համար: Երեւակալիք մի
անհոն, անտակ խորհրդատ անվերջ
տարածութեան մէջ, որտեղ մի ան-
գամից ցած է ընկել և սլանում է
դէպի խորը մի մարդ: Նա տարածում է
ձեռքերն այս ու այն կողմը, որպէս
զի մի բան գտնէ, որից կարողանաս
կաշիէլ աւելի խորը չընկնելու համար,
բայց միշտ պատահում է գաղափարի
տարածութեան, և նա շարունակ
ընկնում է ցած, ընկնում է անվերջ,
մինչև անգամ ոտներն տակ չառակ

չգտնելու: Եւ այդ գրութեան մէջ
եմ, ձգտելու է, կայ իմ մէջ մի
գաղափար, որի համար պարտական
եմ մեռած եղբորս, և թէպէտ այդ
գաղափարը շատ անգամ բարեբա-
նեղութեամբ է ունեցել տանջուած
հոգու վրայ, բայց... անգին քոյրեկի,
զու հասկանում ես, թէ սրբան երե-
տասարդ եմ եւ դեռ, հասկանում ես,
թէ սիրտս, հոգիս բնականաբար դէպի
Ենչը պիտի ձգտեն: Եւ... Ա՛յ, բաւա-
կան է. թողնենք այս, այլու սիրտ
չկայ:

Սերբոս մահն, և հարկ է, անհե-
տեանք չէր կարող անցնել ոչ ինձ
և ոչ մօրս համար՝ մանաւանդ մեր
այս թշուառութեան ժամանակ: Մա-
րբոս անմիջապէս ընկաւ անխղճ և
մօտ մի ամիս շարունակ պառկած էր:
Նրա և հօրս միակ խնամատարն ես
էի, թէեւ ես էլ պակաս հիւանդ չէի
զգում ինձ: Նրա անխղճից վեր կե-
նան և իմ պառկելը մէկ եղաւ. կար-
ծես զիտմամբ միմեանց խօսք էինք
տուել այդպէս անելու: Եւ նրանից
աւելի կարճ ժամանակ էի պառկած
և ահա մի շաբաթ է, ինչ վեր եմ
կացել: Այժմ ինձ սաստիկ թույլ եմ
զգում. երկար չեմ կարողանում ման
գալ կամ մի օրեւ ինչ բան շինել,
իսկոյն յոգնում եմ, ուզում եմ նստել

կամ թէկն տալ: Գրելն էլ այժմ
գոտարութեամբ եմ շարժում ձեռ-
քիս: Անցեալ օր նայելի հայելում և
նքս ինձանից սարսափեցի. Այլա-
մայից վերջի անցեալ տարուայ լու-
սանկարն և համեմատեցի. — Ենչքան
փոփոխութիւն... մինչև անգամ ինքս
էլ չէի ուզում հաւատալ, թէ ես այդ-
քան փոփոխել եմ: «Կամ այս իմ լու-
սանկարն չէ կամ թէ չէ» հայելին է
ինձ խորում», ասում էի ինքս ինձ:
Լուսանկարի մէջ հանած է մի գեղե-
ցիկ, մի կաշառտ օրեղբ, որի աչքերն
երբանկութեամբ և չարաճճի կերպով
ժպտում են, իսկ հայելու մէջ տես-
նում էի սաստիկ նիհար, սաստիկ գու-
նատ, կարծես, ծերացած մի աղջիկ,
որի անկեղծան, մեղեհական հայ-
եացքը, կարծես, ասում է... Ենչ է
ասում. — որդ ոչինչ, բայց մի բան
ասում է, որ ոչ ինքն է հասկանում...
Սաստիկ գաղափարութեամբ ես գէշ շար-
տեցի լուսանկարս և հեռացաւ հայե-
լուց...

Այստեղ սարսափելի շոգեր են: Ա-
մառանցիկ սովոր լինելով, ես առանց
այն էլ շատ գոտարութեամբ եմ կա-
րողանում զիմանալ: Համարեա թէ
ոչ շուրջս սենեակիցս դուրս չեմ գալիս:
Միայն գիշերներն և առաւոտն

կարողանում եմ ազատ օդ շնչել: Նե-
րքս, սիրելիս, սաստիկ յոգնեցայ. էլ
ոչինչ չեմ կարող գրել:

Ընդունել կարօտալիք համբուրներս:
Քո Աննա Սարգսյան:

ՆԱՄԱԿ ԺԻ

Թիֆլիս, յուլիսի 27-ին 1881

Սերելի Հովհաննէս,
Այժմ, փառք Աստուծոյ, բաւական
լաւ եմ գգում ինձ, միայն շոգերն են
սաստիկ նեղացնում: Երբեմն երեկոնե-
րը, լաւ եղանակներին, դուրս եմ
գնում փոքր ինչ գրանցելու և շուտով
էլ վերադառնում եմ: Հարցնում եմ՝
մի՞թէ եղալիքերս դարձեալ պարապ
են: Այ. մեր նախկին հարուստ «բա-
րեկամները» մէկը վերջապէս «խղ-
ճաց» մեզ վրայ և երկուսին էլ ընդու-
նեց իւր մագաղիկը, բայց այն պայմա-
նով, որ նրանք իրենց լաւ պահեն,
իւր ալթով, փառք Աստուծոյ, նրանք
տակաւին իրենց լաւ են պահում և,
եթէ միշտ այսպէս գնայ, մենք գոճ
կը լինենք: Այդ շատ լաւ եղաւ. եթէ
եղբայրներս դարձեալ պարապ մնա-
լին, հաւատարմը, որ քաղցած կը մեռ-
էինք: Իմ և մօրս հեռանկարութեան մի-
ջոցին մեր վերջին կապիկները ձեռք-
ներկայ գնացին և մենք միայն էինք
սաստիկ տարակուսած՝ թէ ինչ պիտի

անէինք: Այժմ, եղբայրներս գործի
կանգնելով, գոնէ կարող ենք հաց
և ջուր ունենալ:

Եւ արդէն վերջնականապէս հա-
տուել եմ գրութեանս հետ. ներ-
կան ինձ այնպէս սարսափելի չէ
թուում, ինչպէս ես այդ երեւակայում
էի առաջ: Միայն եղբորս վաղահաս
մահը սրտիս մէջ թողել է միայնակի
վրէժ, որ երբեք և ոչ մի բանով կա-
րող չէ բուժուել: Ամեն օր, ամեն
ժամ նա, կարծես, կենդանի կանգ-
նած է աչքիս առաջ, իսկ երազումս
համարեա թէ ամեն գիշեր տեսնում
եմ նրան: Նրա մեռնելուց յետոյ,
առանց տանջուելու չէի կարողա-
նում մօտենալ նրա գրքերին ու տես-
րակներին: Ամեն անգամ, քանի տես-
նում էի այդ գրքերն ու տեսարանները
ապահովում դարձած, իսկոյն մի
տեսակ սաստիկ-սաստիկ ճմրւում էր
սիրտս և անցեալի վիշաղութիւնները
մէկը միւսի ետեւից ալիստայ դարձում
էին իմ մէջ: Բայց երէկ—զգուտմ
ինչի—սիրտս սաստիկ ձգտում էր դէ-
պի այդ գրքերն ու տեսարանները, ու-
զում էի քրքրել նրանց, ուզում էի
թեքել, ուզում էի ծայրէ ի ծայր
կարգաւ բոլորը, և ինձ թուում էր, թէ
այդպիսով նա ինքը՝ կենդանի կանգ-
նած իմ առաջ՝ խօսելու կընն ինձ

*) Տես «Նոր-Դար» № 82

Քո Աննա Սարգեան,
(Այլ շարունակուի)
Զ. Կ. Բ. Բ. Բ.

նունով մի վաճառական քահանայ է ձեռնադրուել Անդրկասպեան երկրի գաղթական ժողովուրդին հոգեկան մխթարութիւն տալու համար։

—Չատիկը յետոյ այստեղ տեղի ունեցած մի քանի անսպասելի հեղեղներէն երկաթուղու գծի վրայ մի քանի տեղեր, բաւական տարածութեան վրայ, մնաւորած էին, և այդ պատճառով կտրուած էինք պատասխին հարգողականութիւնը։ Այսօր, մայիսի 11-ին, 4 պատ միասին ստացուցին։

Ստաիկի և անտանիկի շրջեր սկսեցին անհագնաւ առնուելը անհասարակ զորութեան մէջ է, մանաւանդ Չատիկի ասեղները յետոյ։

Անձրեւներէն վնասուած է ի մէջի այլոց քաղաքիս վերա կոչուած մասում կուր գետի ափին գտնուող էջմիածնապատիւն այգին։ Գետի ջուրը մեծանալով վնասեցել է այգու կէտը և ջրերէլ այգին ահագին քանակութեամբ ստացուել, որ մի քանի արշին բարձրութեամբ ծածկել է այգին։ Քաղաքիս Սաղ կոչուած մասում գտնուող տներէն անհաղար հանում են նկուղներէն գետի ջուրը։

ՂԱԼԱՐԻՑ.—Մայիսի 8-ին տեղիս Արաւուտընէ եկեղեցում պարանոցի աշակերտներ և աշակերտահիններ ու մի քանի համալրողներ ներկայութեամբ կատարուեց նախնու հոգեհանգիստ Ղալարուց խաչիկին խաչուրը Աղամ վարդապետի և «Բաֆֆ»ի հոգեհանգիստները։ Խոսուեցան պատրաստութիւնը Զատիկի օրը այդ մասին ծանուցումներ է եղած եկեղեցիներում, և օրն էլ կիրակի էր, բայց ժողովուրդը համարեա չկար եկեղեցում, եթէ մի մեծատուն լինէր, եկեղեցում այդպէս չէր լինել, բայց երախտագիտական ցուցման համար մի ժամ գոնէ ներկայ լինել Աստուծոյ տանը, մի բերան «Աստուած լուսաւորեսցէ» ասել և լսել մի քանի խրատական և յորդորական խօսքեր, շուտաւրութիւն է երեւի, Հայկազանիաներին, աշակերտներին և աշակերտահիններին բաժանուեցան մօմեր։ Եկեղեցին լուսաւորած էր բաւականին լաւ։ Այդ օրուայ մօմի ծախսը իւր վրայ էր առել եկեղեցու երէպիտիս պ. Իսմիլբեկեանը։

ԳԵՍԿԱՅԻՆ.—Գեոկայ գաւառի Բարգուշատ կոչուած մասում մօրիկն է երեւցել և այս պատճառով տեղիս գաւառապետը պիտիտա Մելիք-Մելիքաբանեանցին և չափաբերի կառավարիչ (дистанционный начальник земской стражи) Զաֆարէկօյին զրկել է մօրիկն երեւցած տեղերը։ Չնայելով, որ զբանք գնաւին են ապրիլի 26-ին, բայց մինչև օրս, այսինքն մինչև մայիսի 17-ը, դեռ չեն վերադարձել։ զբա պատճառն այն է, որ մի տեղ դեռ չվերջացած, ծայր է գալիս, թէ մօրիկը (саранча) երեւցել է միւս մասում։ Ուստի առաջինը վերջացելով, գնում են միւս մասը տեղափոխուել։ Ինչպէս պատմում են տեղեկները, պարոն Մելիքաբանեանցը մշակներին օրինակ տալու համար առաւտուրը մինչև երեկոյ դրանց հետ արեգակի տակ կանգնած, ինքն էլ մօրիկն է կոտորում։ Ինչպէս լսվում է, զբա մօս մինչև 500 մշակ և տեղական քեթիպներ կան։ Օրերումս սպասում են զբանց վերադառնալուն, ուրեմն և մօրիկն չնջուել վերջանալուն։

Ստացանք «Կեղծոնական գրաւաճառանոցի» հրատարակած Ղ. Աղաջանցի «Ուսումն մայրենի լեզուի» գրքի մի երկրորդ տարին՝ տպուած մաքուր թղթի վրայ, օրին 1888 թուին, և այսօր։ Բայց դժբախտաբար ահիս

պ. Մովսէս Վարդանեանի տպարանում։

ՇՈՒՇԻՆԻՑ.—Բազարում և հրատարակում ծախուող մթերքների թանկութիւնը մեր կենսական խնդիրներից մինն է, որի վրայ շատ քիչ ուշադրութիւն են դարձնում։ Մանաւանդ այդ կողմից առասպելական թանկութիւն ունին տաւարի և ոչխարի մսի գները։ Եթէ մտաւորապէս մի օր իրենց Աստուծոյ մօռանան, անշուշտ կարող են 1 րուր, ստանալ և միմիայն չորս ֆունտ միս տալ։ Իսկ գնողը անխօս պիտի հնազանդի դրան։ Զարմանալի բան է, թէ և առատութիւնից զանազանութեամբ տեղիք չունինք, բայց և այնպէս տարուայ այսպիսի ժամանակում ոչխարի մսի ֆունտը 10 կ. է, պանիրի պուրը 4 ր. 40 կ., լուլի պուրը 12—13 ր., ալիւրի պուրը 1 ր. 20 կրպիկ։ Հարուստները ընաւ ուշադրութիւն չեն դարձնում այդ բանի վրայ։ Կողքատներն են, որ տուժում են։ Ինչ անհն խեղճներ, ում դիմեն, անձաբացած վճարում են իրենց սուղ գրքւալանց աւելորդ կոպէկներ։ Մէկ էլ տեսար տակաւույն նշանակում են ոչխարի մսի ֆունտը 7 կ., տաւարինը՝ 5 կ. և կախում են սպանդանոցի պատից, բայց չեն անցնում մի քանի ժամ և ահա բազարին կը վերցնում է տակաւի թուղթը և գնում... Գրեց ցուցանէ առակս... Տախտան մի քանի ընտելանների համար է միայն, ամբողջ հասարակութեան համար դա գոյութիւն չունի։ Խնդրվում է պ. Մելիք Սեֆեանցի ուշադրութիւնը։

ՂԱՐԱՔԻՆԻՍԱՅԻՑ.—Այս տարի «տանուէր», ինչպէս մեր օրացոյցն հարգուում է, «Պալմ» է։ Երեւի հենց այդ պատճառով էլ է, որ «ձուկը» իւր ճաշակի համաձայն օրեր է անում։ Հենց սնդաղորտ անձրեւներ են գալիս։ ցանքերը, ծառապատուրը լիովին առատ են լինելու, եթէ օրն է վնասի չհանգիստենք։

Այստեղ այժմս, մօտ անցելու հետ համեմատով, ամեն բան աժման է։ Կանաչի պուրը 1—40 կ., կարագիւղ՝ պուրը 7 ր., 10 կ., ձուկն է կ., մէկ օտալ փայտը՝ 2 ր. 60 կոպիկ։

Մեր գեղը ամառանոց լինելու խիստ յարմարութիւններ ունի։ առ այժմ դատարկ և յարմարութիւն ունեցող սենեակներ շատ կան վարձու տալու և այն շատ ձեռնառու գներով։

Խմբագրութիւն խնդրում է նրանցից, որոնց վրայ ապառիկ գումարներ են մնում բարեհաճին հասցնել իրեն առանց յետաձգութեան։

ԹՂԹԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՇՈՒՇԻՆ, 7 մայիսի.—Գարեջական և ուսումնարանական գործերը շուշեցիների մէջ շատ օգործիկ գումարեան մէջ են գտնվում։ Առհասարակ նկատուած է, որ շուշեցիներն ինչ որ մը տաղովում, ինչ որ խոստանում և վերջապէս ինչ որ պարտաւորվում են անելու, միշտ բոլորն էլ թողնում են երեսի վրայ ընկած, անկատար և միայն թղթի վրայ գրած՝ առանց օրէկ հետեւանքի։ Շուշեցիներն օր ամեն տեղ պարծենում են, թէ ունին թշուրական ուսումնարան։ Կառավարութիւնը թույլ է տուել Շուշեում բանալու այդ ուսումնարանն այն խոստումից յետոյ, որով Շուշին ժողովուրդն արել և պարտաւորուել է այդ ուսումնարանի ծախքերը մօտ տասը հարար բուրլին իւր վրայ առնելու։ Համաձայնութիւն կայանալուց յետոյ, 1881 թ. սեպ. 21-ին բացվում է այդ ուսումնարանը և շարունակվում է մինչև այսօր։ Բայց դժբախտաբար ահիս

երկու տարուց աւելի է Շուշու ժողովուրդի մէջ մեծ իրարանցումն կայ թշուրական ուսումնարանի ապառիկները հաւաքելու համար։ Այն մարդիկ որոնց որդիներն ուսանում են թշուրական ուսումնարանում, չեն ուզում իրենց խոստացած պարտաւորութիւնները կատարել, չեն կամենում իրենց վրայ մնացած ապառիկները վճարել, իսկ այն մարդկանցից, որոնց որդիները չեն օտք չեն դրել թշուրական ուսումնարանի շէմքը, նրանցից ստանում են։ Համարեա աղքատ դասակարգի մարդիկն են վրայ մի կոպէկի ապառիկը և կայ, մինչդեռ եղած ապառիկները հարուստներն և կիւր ունեցող անձերի վրայ է մնում։ Թշուրական ուսումնարանին հասնելը ապառիկների գումարն այժմ հասնում է 24 հարարի։ Բարձրագոյն իշխանութիւնից կարգադրուած է, որ եթէ շուշեցիներն իրենց վրայ մնացած ապառիկները չվճարեն՝ ուսումնարանը փակեն։

Այն ժողովուրդը, որ որ մինչ Շուշում թշուրական ուսումնարանի բացուելը, ահագին գումարներ էր ծախում օտար քաղաքներում իւր որդիները կրթութեան համար, որը ամեն մի երեխայի համար 500—300 ր. ծախք էր անում, այժմ նոյն ժողովուրդը դժուարանում է իւր քաղաքում վճարել մի չնչին գումար, այն է 20—30—50—100 րուրի, մի գումար՝ որը առաջինը տալիս էր իւր որդուն իւր և ճանապարհի ծախք։ Իսկ այսպիսով շուշեցիք միշտ իրենց անհաշիւ վարմունքով պատճառ կը դառնան ամեն լուսաւորութիւն տարածող հիմնարկութեան առաջ զգնալուն և խաղաղ փակուելուն։

Սակայն միայն թշուրական ուսումնարանի վերաբերմամբ չէ ժողովուրդըն այդպէս վարուել։ Գեո. 1861 թուին Շուշին հասարակութիւնն իւր մէջ կազմել էր ստորագրութեան մատեան, որպէս զի ամեն դասակարգի մարդիկն իրենց նուէրներ հաւաքին Շուշին Հայոց Ազգային-Զօգնար ուսումնարանի օգուել։ Մատեանի վերաբերութիւնն է. «Մատեան ստորագրութեան. Հասարակութիւնը Հայոց Շուշի քաղաքի և գաւառի, աղուականներից, վաճառականներից, արհեստագործներից և առհասարակ ազգասէրներից (!!!) վստահութեամբ լինելով շեմեանց սիրով դէպի հիմնարկութիւնը և պաշտպանութիւնը ազգային հոգեւոր ուսումնարանին, բացաւ այս ստորագրութիւնը կամաւոր նուէրքի, այնպէս որ սկզբնաւորական հիմնարկութեան համար իւրաքանչիւր անձն ունի առ այժմ ստորագրել կամաւոր նուէրք մի անգամ, բայց ապագայ պաշտպանութեան ուսումնարանին օրբան թույլ կը տայ կարողութիւնը իւրաքանչիւր անձին և որչափ ունի կարողութիւն ուսումնարանին պէտք է ստորագրել, թէ քիչ քան կարող է ամեն տարի տալ նուէրք», «Հաւար ուլ Շարիւր վաթսուն և մէկ ամի մարտի մէկին և քաղաքն Շուշին։ Այդ մատեանը ժողովուրդին և ուսումնարանին կնքով կնքած և հոգաբարձու ստորագրութեամբ վաւերացրած է այնպէս. «Այսմ մատեանի ժողովուրդին և համարաթիւնով թերթի են ուլթուն և երեք». ստորագրած է հանգուցեալ Յովհաննէս Բահաթրեան է եղած։ Մատեանի այն երեսներում, ուր մարդիկ ստորագրել են, բաժանուած է երկու սիւնեակների հետեւալ վերտառութեամբ. առաջին սիւնեակը՝ «սկզբնական հիմնարկութեան համար միանուագ տուածը», երկրորդ սիւնեակում «ապագայ պաշտպանութեան համար իւրաքանչիւր տարի տալիքը։ Ուրեմն իւրաքանչիւր տարի տալիքով սկսել հասկանալի և այս ներկայ 1888 թ. կամ թէ օրբան որ գոյութիւն ունի մեր պարտքը։ Մա-

տեանի առաջին սիւնեակի դրամ ցոյց տուող թուանշանների գումարը հասնում է մօտ տասն և հինգ հարարի, այսինքն միանուագ տուածը. իսկ երկրորդ սիւնեակի թուանշանների գումարը մօտ երկու հարար հինգ հարարի է հասնում, ուրեմն իւրաքանչիւր տալիք գումարը։

Այդ մատեանի մէջ մեր պատուելի շուշեցիները ոչ թէ միայն չոր ու ցամաք անուն և ազգանուն են ստորագրած, այլ և ամեն մէկը մի մի կտակ է գրել և գանազան պարտաւորութիւններ է դրել պարանոցի հոգաբարձութեան վրայ իւր թէ վճարելով պարտքն այսինչ գումարը միանուագ. և պարտաւորուելով վճարել իւրաքանչիւր տարի ինքը կամ իւր ժառանգները այս ինչ գումարը, հոգաբարձուներն էլ կտակաւորաբար են նշանակել և մինչև անգամ անշարժ կայքերի անուններ էլ են լինել և գրաւական դրել, որ եթէ իրենք կամ իրենց ժառանգները չտան այն ստորագրութիւնը, այն ժամանակ պարանոցի հոգաբարձութիւնը լիակատար իրաւունք ունի այդ գումարները ստանալ և ստորագրողներն անունով որդեգրելու պահէլ պարանոցում և այլն։

Ստորագրածներն էլ բաւականին խորթ թուանշաններ են. օրինակ 2000, 1000, 500, 100 և այլն բուրլի. այս դեռ միանուագներն է. իսկ իւրաքանչիւր տարի պարտաւորուած են վճարել 240 ր. 120 ր., 50 ր. և այլն և այլն։ Ի հարկէ, մեր շուշեցիներն այս մատեանը չեն կազմել և ցոյցս մարդկանց, նրանք մինչև իսկ վճարել են, բայց այն էլ... միանուագ ստորագրած 100-ից պակաս գումարներն են, իսկ իւրաքանչիւր տարի և ոչ մի բուրլի Բայց որովհետեւ մեր պատուելիները մատեանում ստորագրել են և չեն վճարել, ուստի որպէս զի հոգաբարձուները անհանգիստ չլինին, վերցրել են և իրենց ստորագրած գումարները դիմացը պարտաւորահայներ են տուել հոգաբարձուներին դարանոցի տնօրէնի, այն իմաստով, թէ «վերաւ և պարտ եմ պարտքն ապառն» և այլն. և այժմ էլ այդ բոլոր պարտաւորահայները մնում են հոգաբարձութեան ձեռքին և խնամքով պահվում են. բայց թէ ինչիւր պարտքիւր մինչև օրս չեն վճարել իրենց պարտքը.—այդ պարտ է. նախ, որ իրենք ստորագրող պարտեւորներն են եղել հոգաբարձուները, ուրեմն և պարտական և պարտատէր միևնոյն մարդիկն են եղել. իսկ իրենց ժամանակամիջոցը լրանալուց յետոյ, ընտրել և ընտրել են տուել իրենց մօտիկ ազգապետներին, բարեկամներին և այլն։ Սրանք չեն կամեցել, որպէս զի մի ուսումնարանի պատճառով իրենց հարկը տարուայ բարեկամին նեղացնեն, վշտացնեն և այլն։ Քանի որ երեք տարի պիտի հոգաբարձութիւն անեն ու դուրս գան, միթէ արժէ, որ իրենց մօտ բարեկամի քեֆին դուլեն։ Իսկ ահա այսպիսով 28 տարի շարունակ այդ ստորագրութիւնները մնացել են անգործադրելի։ Գեոցուր թէ կային այդ ստորագրողները թուում այնպիսիներն, որոնք 60-ամյան թուականներում ունեւոր են եղել, իսկ այժմ այլ ևս առաջուայ կարողութիւնը չունեն, և հարկէ կարելի չէ պարտքիները պահանջել։ Բայց ինչպէս բացատրենք և այն, որ 60 թուականի երկրորդ կարգի հարուստըն այժմ կենդանի է և քաղաքիս առաջին հարուստն է և որը միանուագ ստորագրելով 1000, իսկ իւրաքանչիւր տարի էլ պարտաւորուած լինելով վճարել 120 րուրի, ոչինչ չէ վճարել, իսկ երբ լինեցնում են, ասում է թէ արդէն ժամանակը կոչուել են, «Давность»-ը անցել է, 25 կարելի չէ։

կատել, որ ժամանակը չէ կարող անցկացած լինել՝ քանի որ պարտաւորուած են շարունակաբար, ամեն տարի վճարել, և երկրորդ, եթէ անցկացած էլ լինել, միթէ իրաւունք պէտք է համարուի այդպիսի մարդիկների համար ասել, թէ որովհետեւ ևս խոստացած և պարտաւորուած եմ եղել իմ կարողութիւնեցս մօտ և քաժին հանել պարտքն, և որովհետեւ դարողը իւր ժամանակին չէ ստացել ինձանից այդ գումարը, ուստի և չեմ էլ տալ։ Բայց դրանից, այդ մատեանը երկար ժամանակ պահուած է և ոչինչ անպիսի մարդիկների մօտ, որ երկար ժամանակ շատերը մինչև անգամ հաւատացած են եղել, թէ կորել է դա։ Բայց պարտաւորահայները այժմս էլ մնում են, թէ և ժամանակը իրենցում։ Այդ մատեանն այժմ գտնվում է թեմիս վիճակաւոր առաջնորդի մօտ։ Յուսանք, որ գէթ այսուհետեւ կը կատարեն իրենց խոստումները։

Ք Ա Ղ Ա Ք Ա Վ Ա Ն

ՔԱՂԱՔԱՎԱՆ ԼՈՒՐԻՐ

ԹԻՒՐԻՔԻԱ.—Թուրքական մայրաքաղաքի վարչական շրջաններում խիստ դժուարին դրութեան մէջ են։ Երգ-Քեօսիւում և Բ. Դուռում վերջապէս այն համագման են գալիս, որ Բուսիայի և Անգլիայի մէջ հասարակաւ կըռուվին պահպանելով ընթանալ անհանգիստ է թեմիս վիճակաւոր առաջնորդի մօտ։ Յուսանք, որ գէթ այսուհետեւ կը կատարեն իրենց խոստումները։

ՖԻՆԱՆՍԻԱ.—Ֆրանսիան վերջի ժամանակներս առանձին ուշադրութիւն է դարձրել մանաւանդ իւր հաւատարմը լրայ։ Ֆրանսիական գինուրական նաւերը բաժանվում են երկու մասի. միւրը՝ որ իսկական ծաւալութեան մէջ է, իսկ միւրը՝ պահուած։ Առաջինները միշտ օրորովին գինուրական պատրաստ են, իսկ միւրերը պատրաստութեամբ համար մի փոքր ժամանակ են կարծու։ Այժմ ծովային միւստուրը աշխատում է քանի կարելի և աւելի նաւեր շինել։ Արդէն հրամայուած է պահեստի երեք գրահայններ նաւեր շինել. և իսկ բոլոր նաւերը։

(*pub.*) X—32